

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ГУМАНІТАРНИХ ІНТЕГРОВАНИХ ЗНАНЬ
СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

На сучасному етапі необхідність дослідження проблеми вивчення гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах визначається завданнями реформування освіти. Наповнення процесу навчання і виховання гуманітарним змістом, котрий узгоджується із кращими надбаннями цивілізації, орієнтований на безпосередній розвиток людини та відповідає потребам її самореалізації, сприятиме розв'язанню проблеми гуманітарної підготовки студентів у вищих навчальних закладах.

В «Основних напрямках досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні» [6] зазначається, що перспективними є дослідження проблем гуманізації та гуманітаризації вищої освіти, теоретичних і прикладних складових змісту гуманітарної підготовки, зокрема, у вищих навчальних закладах, а також тенденцій і досвіду використання інтегративного підходу до навчання.

У дослідженнях проблеми формування гуманітарних знань студентів у вищих навчальних закладах перевага надається суто професійній підготовці фахівців. Водночас, важливою складовою підготовки фахівців будь-якої галузі є розвиток у людини таких якостей, як порядність, людяність, відчуття прекрасного тощо. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки проблема гуманітарної підготовки досліджувалась багатьма науковцями, а саме: теоретичні основи професійної педагогіки (С. Гончаренко, Р. Гуревич, Н. Мойсеюк, Н. Ничкало, М. Сметанський, О. Шестоपालюк), формування загальної та професійної культури фахівця (Г. Балл, І. Зязюн, Г. Тарасенко), культурологічні аспекти підготовки фахівця (В. Андрущенко, Г. Васянович, Г. Дегтярьова, В. Кизима, В. Маслов, Л. Руденко), формування мовленнєвої культури фахівця (Л. Барановська, Т. Гончаренко, Т. Рукас). Відсутність наукового дослідження з теоретичних основ формування системи гуманітарних інтегрованих знань, дослідження змісту та форм реалізації цієї системи у вищому навчальному закладі стало предметом наших пошуків.

Метою цієї статті є узагальнення результатів наукового дослідження з проблеми формування системи гуманітарних знань студентів вищих навчальних закладів.

Реалії сучасного суспільства і перебудова змісту освіти зумовлюють одночасне підвищення вимог як до професійної компетентності фахівця, так і гуманітарної спрямованості освіти. Із цим пов'язана необхідність розробки нових підходів до нормування вищої освіти, зокрема, її гуманітарного компоненту. На основі аналізу досліджуваної проблеми виявлено, що у підготовці фахівців соціальні потреби гуманітаризації процесу навчання у вищих навчальних закладах за традиційними формами й методами вивчення гуманітарних дисциплін, окреслюють загальну проблему оновлення їхнього змісту. У підготовці сучасного фахівця не можна обмежитися формуванням професійних знань і вмінь, оскільки «увага до духовної сторони професійної діяльності та освіти знаходить вияв у розрізненні «фахівців», які володіють методами, засобами, техніками своєї справи, і «професіоналів», які володіють, окрім того, цінностями, ідеалами і взагалі цілісною професійною культурою. Утім, саме студентів вищих навчальних закладів слід, перш за все, прилучати до професійної культури (звісно, що не тільки професійної; власне, остання має поставати як органічна складова культури загальнолюдської)» [1, с. 135]. На жаль, формуванню такої надзвичайно важливої складової професіоналізму фахівця як професійна культура, яка водночас значною мірою характеризує і його особистість, приділяється недостатня увага.

Як показав аналіз проблеми дослідження, інтеграція гуманітарних знань у соціальну картину світу є доцільною, а конкретні розробки її змісту, форм та методів розглядаються, переважно, на емпіричному рівні. У зв'язку з цим наше дослідження мало на меті розв'язати суперечності між соціальними потребами гуманітаризації процесу навчання у вищих навчальних закладах і традиційними формами й методами вивчення гуманітарних дисциплін.

З цією метою нами були поставлені завдання, вирішення яких сприятиме формуванню висококваліфікованого фахівця, зокрема: розробити концептуальні засади інтеграції знань з гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах на основі аналізу стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці; теоретично обґрунтувати та розробити модель формування системи гуманітарних інтегрованих знань студентів; розробити критерії відбору змісту навчального матеріалу для побудови гуманітарних метапредметів.

Проведений аналіз проблеми формування системи знань у педагогічній практиці дозволив зробити висновок про те, що зв'язки між гуманітарними дисциплінами є епізодичними. Це зумовлює фрагментарність знань студентів з гуманітарних дисциплін навіть за умови високого професіоналізму викладачів.

На наш погляд, засвоєння студентами необхідного обсягу гуманітарних знань можна забезпечити на належному рівні лише на основі ущільнення та інтегративно-системного згортання й архівації навчального матеріалу. Однією із таких методик є визнана система укрупнення дидактичних одиниць. Водночас, більш вищою формою реалізації системи інтегрованих знань є так звані метапредмети (А. Хуторський, В. Краєвський). Під метапредметом розуміється система інтегрованих знань, зміст яких базується на знаннєвій основі кількох гуманітарних дисциплін і об'єднаний спільною дидактичною метою. Кількість навчальних дисциплін у метапредметі залежить від їх змісту, обсягу, складності, соціальних вимог та конкретних умов навчання [4]. Кожен метапредмет і його компоненти мають власну конкретну мету та завдання, однак, разом з тим, є складовою частиною цілісної системи гуманітарних знань студентів навчальних закладів певного профілю. Для кожного метапредмета визначаються терміни навчання, а самі компоненти можуть мати модульний характер. Однією з основних важливих дидактичних вимог до засвоєння студентами метапредмета є акцентування на системному характері отримуваних ними знань. Ми виходили з положення, що «кінцева мета будь-якого наукового предмета полягає в основному в тому, щоб вдосконалити людську природу, розвиваючи її в максимально високій мірі. Не розвиток науки, а розвиток людської природи через науку є священним завданням. Тому не людська природа повинна бути приведена у відповідність з науковими предметами, а наукові предмети з людською природою» [5, с. 216]. Конкретизація цієї думки щодо гуманітарної підготовки студентів полягає, на наш погляд, у тому, що не гуманітарні знання повинні підпорядковуватися вимогам вищої освіти, а у вимогах до професіонала визначальними повинні бути суспільно-гуманітарні риси його професійної діяльності. З цією метою проводився поняттєвий аналіз навчального матеріалу, який формує зміст метапредмета, досліджувалися зв'язки між поняттями та судженнями, виділялися базові та допоміжні поняття, будувалася логічна послідовність розгортання змісту навчального матеріалу. Наприклад, вивчення історії української культури, психології та української мови за умови їх єдності та професійного спрямування набуває поруч з гуманітарним, професійного звучання.

Групування змісту гуманітарного метапредмета здійснювалося на основі системного підходу, а утворена система покликана не лише сформувати знаннєву основу, але й забезпечити сумісність, логічну послідовність, єдність та професійну спрямованість гуманітарних знань у рамках конкретного метапредмета. Зауважимо, що метою інтегрованого гуманітарного метапредмета у вищому навчальному закладі є забезпечення формування загальнолюдських якостей фахівця у поєднанні з ґрунтовною професійною підготовкою.

Інтегровані сукупності методик навчання можуть утворювати методичні системи. Наявність системоутворюючого фактора інтегрує сукупність методик навчання і дозволяє говорити про цю інтегровану сукупність як про систему. Системоутворюючими факторами таких методичних систем можуть виступати спорідненість і змістовна наближеність тих чи інших складових окремих методик навчання або їх комбінацій (повних і неповних): цілей навчання і виховання, змісту навчання, педагогічних технологій та елементів систем засобів навчання.

Наприклад, методичну систему можуть утворювати сукупність методик навчання, спрямованих на формування умінь і навичок з тієї чи іншої діяльності, коли системоутворюючими факторами виступають фактор спорідненості навчально-виховних цілей і фактор спрямованості на відповідний вид діяльності.

Як методична система можуть виступати сукупності методик навчання з вивчення множини навчальних тем з того чи іншого предмета, спеціальності або їх сукупностей. Таким чином, кожен навчальний предмет має свої дидактичні, методичні, професійні особливості і вимагає спеціальної методики викладання.

У процесі конструювання інтегративного курсу і його методики матеріал науки повинен бути дидактично оброблений відповідно до принципів підбору навчального матеріалу. При цьому відібраний матеріал для вивчення необхідно упорядкувати і представити у вигляді цілісної системи. Її елементами виступають закінчені частини (блоки) розділи предмета, теми, розташовані в певній послідовності.

Концептуальними засадами інтеграції знань із гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах є такі положення:

- основним інструментальним засобом побудови цілісної системи гуманітарних знань студентів є інтегративний підхід до формування змісту та організації форм навчання;

- цілі інтеграції гуманітарних знань студентів спрямовуються на формування цілісної системи знань як основи професійної та культурологічної підготовки фахівця;

- для формування цілісної загальної та професійної культури сучасного спеціаліста необхідна знаннева основа, суттєвим компонентом якої є гуманітарні знання;

- її структура залежить від компонентів інтеграції знань;

- інтеграція гуманітарних знань базується на ідеї навчання за інтегрованими блоками дисциплін (метапредметами), скоординованими між собою тематично і хронологічно;

- формування системи інтегрованих знань студентів конкретного профілю має низку особливостей, зумовлених специфікою професійної діяльності і базується на методологічних, соціальних, психологічних, педагогічних та методичних передумовах.

Оскільки для студентів засвоєння змісту метапредмета має специфічні особливості, то формування системи гуманітарних інтегрованих знань у студентів може здійснюватися за такими принципами:

- пріоритету кінцевої мети (професійна підготовка і розвиток особистості є двоєдиною ціллю професійної освіти, що передбачає оптимальне поєднання спеціальних і гуманітарних знань в її змісті);

- єдності загальної та професійної культури (культурологічна підготовка є повноцінним компонентом цілісної системи його професійної освіти);

- професійної спрямованості (орієнтація гуманітарних дисциплін на практичні потреби студентів, їх інтереси й запити, що передбачає органічне поєднання економічних та гуманітарних складових);

- креативності (формування системи інтегрованих знань з гуманітарних дисциплін сприяє реалізації творчого потенціалу майбутнього фахівця);

- гуманізації (формування не лише професійних, а й особистісних якостей можливе за умови пріоритету гуманістичних ідей у процесі професійної підготовки);

– метапредметності (процес вивчення гуманітарних дисциплін доцільно реалізувати шляхом упровадження метапредметів - систем інтегрованих знань, зміст яких базується на знаннєвій основі кількох гуманітарних дисциплін і об'єднаний спільною дидактичною метою);

– моделювання і розвитку (модель системи інтегрованих знань із гуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі відображає її сутність з урахуванням змінності системи та можливостей розвитку).

Поєднання принципів дає підстави конкретизувати особливості вивчення метапредметів як навчальних курсів, які мають на меті: розвиток інтегративного світогляду студентів, розвиток інтегративного мислення студентів, реалізація проблемного підходу до навчання, диференціація та індивідуалізація професійної освіти, варіативність навчання, наступність і перспективність навчання.

Виділені нами принципи формування системи інтегрованих знань передбачають спробу подати явища природи, економіки і культури як такі, що об'єднані єдиною метою — формування особистості фахівця та розробити відповідно до цього критерії відбору змісту інтегрованого гуманітарного метапредмета для вищих навчальних закладів;

– цілісне формування особистості професіонала можливе лише на основі інтегративного підходу до змісту освіти;

– значущість конкретних гуманітарних знань визначається специфікою професійної діяльності та необхідним рівнем загальнокультурного розвитку особистості;

– структурування навчального матеріалу з гуманітарних дисциплін спрямоване на формування цілісної системи гуманітарних знань особистості з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності студентів;

– доцільним є створення гуманітарних метапредметів для вищих навчальних закладів, які інтегрують зміст кількох споріднених гуманітарних дисциплін; в інтегрованих метапредметах забезпечуються взаємозв'язки та оптимальне співвідношення між знаннями з гуманітарних дисциплін, які інтегруються у блоці, і одночасно — професійне спрямування інтегрованого метапредмета як цілого;

– оновлення змісту знань, які формують професійну культуру економіста, зумовлене постійними змінами соціальних умов та переоцінкою професійних і культурних цінностей; забезпечення освоєння інваріантного, класичного змісту гуманітарних знань, незалежно від профілю навчального закладу, необхідне для формування духовної культури особистості фахівця; виявлення та аналіз «прихованого змісту» гуманітарних знань, що несвідомо закладається авторами навчальних програм, передбачає контроль впливу цього змісту на чуттєво-емоційну сферу студентів.

Розроблена нами модель системи гуманітарних інтегрованих знань студентів передбачає забезпечення професійної спрямованості гуманітарних знань за такими напрямками: вивчення прикладних розділів гуманітарних дисциплін; показ внеску галузі у розвиток людської культури; формування національної самосвідомості.

Таким чином інтегративний підхід до структурування гуманітарних знань в навчанні є одним із ефективних шляхів щодо збереження повноцінного змісту професійної та загальнокультурної підготовки. Інтегративний підхід до викладання гуманітарних дисциплін передбачає не лише узгодження змісту освіти, а й глибоку взаємодію знань, умінь та елементів мислення майбутнього фахівця, що підвищує якість знань та позитивно впливає на формування професійної та загальної культури студентів. Основною передумовою формування системи інтегративних знань і теоретичне обґрунтування доцільності кожного окремого курсу, одного боку, забезпечення координації системи інтегративних курсів з предметними навчальними курсами. До подальших досліджень належить розробка окремих дидактик інтегративних курсів як цілісної системи в межах вищого навчального закладу конкретного профілю.

Література:

1. Козловська І.М., Вознюк О.М. Інтеграція знань як засіб гуманітаризації навчання у процесі підготовки фахівців вищого профілю // Науковий вісник Південноукраїнського державного університету ім. К.Д. Ушинського: Зб. наук. праць. — 2002. — Вип.10. — Ч.2. — С. 66-69.
2. Краевський В.В., Хуторской А.В., Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика. — 2003. — №2. — С. — 3-10.
3. Магдик О.О. Інтегрований курс «Людина і суспільство» — предмет XXI століття // Інтеграція елементів змісту освіти: Зб. наук. пр.. — Полтава: ІПОП, 2004. — С. — 171.
4. Рябов Т.И. Закон ефективності обучения / Педагогика — 2008. — №1.
5. Данилюк А.Я. Учебный предмет как интегрированная система // Педагогіка — 2007.— №4., Сидоренко В.К. Інтеграція навчальних предметів як педагогічна категорія // Проблеми наступності інтеграції змісту навчання у системі «школа — ПТУ—ВНЗ» — Вінниця. 2006.
6. Основні напрями досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2002. — №3. — С. — 10-38.

У статті розглядаються питання системи гуманітарних інтегрованих знань, визначаються зміст та методи, що базуються на знаннєвій основі кількох гуманітарних дисциплін, об'єднаних спільною дидактичною метою. Сформовані основні принципи побудови цілісної системи гуманітарних знань, зумовлених специфікою професійної діяльності.

Ключові слова: інтеграція знань, інтеграційні методи, дидактичні принципи.

В статье рассматриваются вопросы системы гуманитарных интегрированных знаний, обозначается содержание и методы, которые базируются на знаньевоом основании нескольких гуманитарных дисциплин, объединённых общей дидактической целью. Сформированы основные принципы целостной системы гуманитарных знаний, обусловленных особенностями профессиональной деятельности.

Ключевые слова: интеграция знаний, интеграционные методы, дидактические принципы.

The issue of humanitarian integral knowledge is considered. The content and the methods based on knowledge's basis of some humanities united by common didactic aim are defined. The fundamental principles of integral humanities' system of knowledge specified by peculiarity of professional activity are formed.